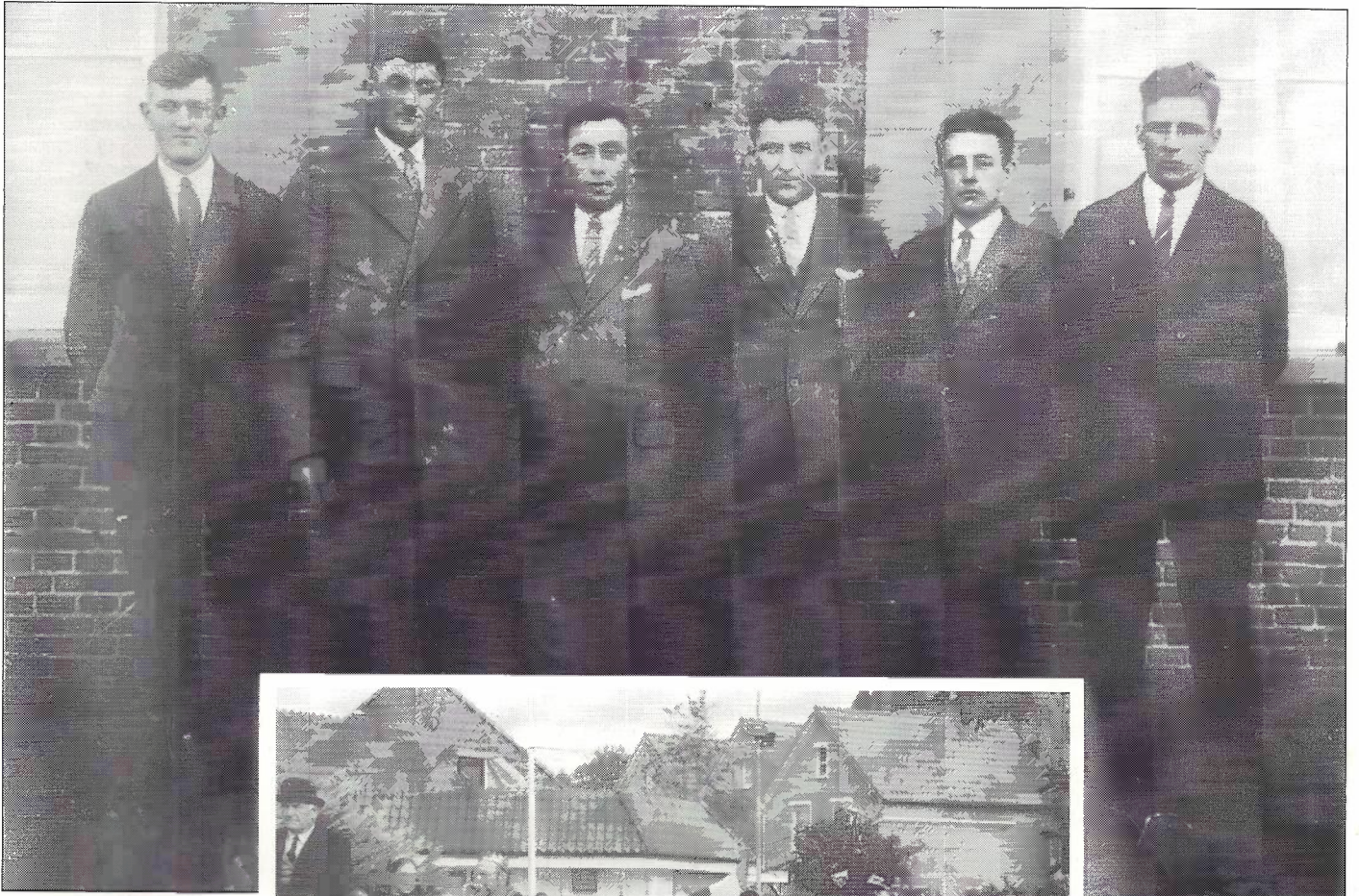

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

Kermiscommissie uit de jaren '30. Vlnr: Hendrik Donderwinkel, Dorus Schut, Dorus Veenhuis, Willem Kempers, Gradus Schooltink en Theet Veenhuis.

De Kermisoptocht in het jaar 2002.

De Heren hierboven zouden er van genoten hebben.

HVS

Eeuw van de Baakse Kermis

2002/2

ISSN: 1386 - 5943

Oplage: 450

November 2002

Voorwoord

Alle begin is moeilijk. Dit blijkt telkens weer als het gaat om het opstarten van iets nieuws of van zaken waar men nog niet zo bedreven in is. We zijn er dit jaar in geslaagd met 2 Zwerfstenen uit te komen, waar we er 3 gepland hadden, maar voor volgend jaar gaan we er van uit dat we u ieder kwartaal weer een Zwerfsteen van niveau kunnen presenteren.

Door automatisering van ons ledenbestand en daaraan gekoppeld de ledenadministratie is ook de inning van de contributie voor het lidmaatschap per automatische incasso vergemakkelijkt. Ofschoon de meeste leden hebben ingestemd met de automatische incasso, wil ik vanaf deze plaats, onze leden die niet hiervoor hebben gekozen vragen zo spoedig mogelijk uw contributie aan de penningmeester over te maken. Automatische incasso is voor de penningmeester niet alleen minder werk, het geeft ons als vereniging ook een kostenbesparing. Het is daarom, dat ik toch nog eens een beroep op uw medewerking wil doen om de contributie automatisch te laten afschrijven. Mocht u het met een afboeking niet eens zijn, dan kunt u altijd binnen 30 dagen na de datum van afschrijving het geïncasseerde bedrag laten terugboeken bij Uw bank.

Een aantal maanden geleden werd ik gebeld door ons allen bekend lid pater Koekkoek uit Weert, die mij vroeg of de Historische Vereniging Steenderen geïnteresseerd was in een verzameling boeken over de geschiedenis van verschillende plaatsen in geheel Nederland.

Ik was wel benieuwd over welke boeken het zou gaan. Nog geen week later stond pater Koekkoek reeds bij mij aan de deur met een kofferbak vol boeken, welke hij geheel kosteloos aanbood onze vereniging. Ik heb deze boeken in dank aangenomen en beschikbaar gesteld aan onze archiefcommissie. Ik wil ook vanaf deze plaats pater Koekkoek nogmaals hartelijk bedanken voor deze boeken. We waarderen dit gebaar bijzonder.

Regelmatig bereiken mij vragen of er nog 'oude' exemplaren beschikbaar zijn van eerder uitgekomen Zwerfstenen. Onze secretaris heeft een keurig lijstje gemaakt van welke nummers er nog exemplaren beschikbaar zijn. Als u hierover meer wilt weten; zij

kan u precies aangeven wat er nog is en u informeren over de kosten hiervan.

Tot slot wil ik u veel leesplezier toewensen met het artikel over 100 jaar Baakse Kermis en u tevens attenderen op onze volgende ledenbijeenkomst op maandag 25 november. Het jaar 2002 zit er al weer bijna op. Ik wil graag van de gelegenheid gebruik maken u alvast hele fijne feestdagen toe te wensen en een voorspoedig 2003.

*Wim Achterkamp,
Voorzitter Historische
Vereniging Steenderen*

Van de redactie

Dit nummer is geheel gewijd aan het eeuwfeest van de Baakse Kermis. Een degelijk gedocumenteerd verhaal dat vol staat met wetenswaardigheden en leuke anekdotes. Leo tho Neijenhuijs heeft er veel werk van gemaakt. Maar met veel plezier, want hij vertelde dat hij dikwijls 'schuddebuikend van de pret' met de materie is bezig geweest. Veel meer valt er over dit nummer eigenlijk niet te vertellen. Dus: veel genoeg met de kermisavonturen van de auteur!

Wim de Lange

Oproep

Niet alle redactieleden beschikken over onbeperkte vrije tijd. En toch zal De Zwerfsteen in vrije tijd gemaakt moeten worden. Om toch aan gedocumenteerde verhalen te komen vragen we hulp van de leden/lezers van ons blad.

De opzet is dat een redacteur met behulp van één of meer leden over bepaalde onderwerpen informatie kan verzamelen om die uit te diepen en te ordenen.

Wie van de leden/lezers voelt er voor (en heeft tijd beschikbaar) om op die manier nader betrokken te raken bij De Zwerfsteen?

Nadere informatie (over een groslijst van onderwerpen bijvoorbeeld) bij:

**Wim de Lange
Weth. Massinkstraat 3
7227 DB Toldijk
Tel. 0575 452870**

De Zwerfsteen" is de kwartaaluitgave van de historische vereniging der gemeente Steenderen. Oppericht d.d. 1 juni 1992.

BESTUUR:

voorzitter:
Wim Achterkamp
Bronkhorsterweg 32
7221 AC STEENDEREN
Tel. 0575 - 45 17 47
Fax 0575 - 45 09 66

sekretaris:

Roos Meutstege-Quintelier
Bakerwaardseweg 13
7226 LR BRONKHORST
Tel. 0575 - 44 11 65

1e penningmeester:

Fred v.d. Mije
Hofstraat 4
7223 LR BAAK
Tel. 0575 - 44 18 06

leden:

Wim Knaake
Harmen Addinkstraat 20
7221 BG STEENDEREN
Tel. 0575 - 45 17 76

Wil Kleine Haar

Dr. A. Ariënsstraat 7
7221 CA STEENDEREN
Tel. 0575 - 45 05 09

Bertus Rietberg

Hoogstraat 23
7227 ND TOLDIJK
Tel. 0575 - 45 20 04

EINDREDAKTIE:

Wim de Lange
Weth. Massinkstraat 3
7227 DB Toldijk
Tel. 0575 452870
Email: wimdelange@zonnet.nl

CONTRIBUTIE:

De contributie is m.i.v. 2002 vastgesteld op €15 per huisadres
Bankrelatie:
Regiobank Steenderen
Bankrekening nr. 68.52.89.710
t.n.v. de Historische Vereniging Steenderen.

Wij verzoeken U bij lidmaatschap-opgave gelijktijdig de contributie over te maken. Uw betalingswijze is tevens de garantie dat U in het ledenbestand bent opgenomen.

Vormgeving en druk:

WED-EO

Doetinchem Tel. 0314 - 37 25 48

Eeuw van de Baakse Kermis

door Leo tho Neijenhuijs

Stilstaand bij het eeuwfeest, mag gerust verondersteld worden dat de Baakse Kermis ofwel de "Boakse Karmse" behoort tot de oudste kermissen van Nederland. Toch wel een bijzondere prestatie voor een betrekkelijk kleine dorpsgemeenschap die de drie dagen durende activiteiten geheel zelf bekostigt. Dit gebeurt door giften van de Baakse bevolking (ook buiten Baak wonend) en bedrijven. Deze 100 jaar zijn door zowel de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) als de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) natuurlijk niet geheel ononderbroken geweest, omdat op last van B&W van Steenderen de kermisvieringen werden geschorst. Kermis is een echt volksfeest in Baak en het is eveneens opmerkelijk dat, daar waar de kermisexploitanten wegens de geringe inkomsten hun standplaatsen opzeggen en wegblijven, zij voor Baak in de komende vijf jaar een uitzondering maken. Een duidelijk publiekstrekend evenement dus van waaruit zij nog steeds een redelijk inkomen kunnen trekken.

Wat mij als buitenstaander bij dit "volksfeest" opviel, was dat de spelactiviteiten die gehouden worden voor de Baakse bevolking - van jong tot oud - eigenlijk nog heel "ouderwets" waren en dus een oude traditie moesten kennen. Ook voor bepaalde kermisattracties, zoals de draaimolen, geldt dit-

zelfde fenomeen. Hoe zagen de kermissen er in het verleden uit, hoe vermaakte men zich er en wat was de oorsprong van de kermissen eigenlijk? Om met die laatste vraag te beginnen, er bestaan drie verklaringen over de oorsprong van de kermissen.

Kermisoorsprong

Ten eerste: De kerstening van een heidens gebruik. Veel kermissen vallen in het najaar wanneer de oogst wordt binnengehaald, en er feestgevierd wordt. Bij de opkomst van het christendom zou de kerk deze feesten hebben ingepast in het christelijke cultuurpatroon. Opmerkelijk is hierbij dat de Baakse Kermis altijd in de eerste dagen van de oogstmaand (oktober) gevierd wordt, wat ons direct op de tweede verklaring brengt.

Ten tweede: De jaarlijkse terugkerende inwijding van een kerk en/of naamdag van de schutspatroon die met een mis werd herdacht. Deze herdenkingen werden druk bezocht vanwege de *aflaten* die dan werden verleend. De concentraties van mensen die hierdoor ontstonden bleken voor handelaren erg aantrekkelijk. Markt en kermis werden op deze wijze verenigd.

Ten derde: De laatste theorie legt de oorsprong van de kermis bij de vrije jaarmarkten. In de Romeinse tijd verleende de keizer het recht op het houden van een vrije jaarmarkt. In de Middeleeuwen vervulden zij een belangrijke rol en deze markten trokken grote mensenmassa's aan. Deze markten zouden uitgegroeid zijn met feesten waar een kermis niet bij ontbrak.

Hierbij moet wel vermeld worden dat het lang niet altijd mogelijk is om het ontstaan van een kermis na te gaan, omdat b.v. kermissen met een kerkelijke oorsprong vaak van datum veranderden. Daardoor was er b.v. geen overeenstemming meer met de vaste data waarop de inwijdingsmis van een kerk werd gehouden.

Uit de band springen

Het kermisfeest bleef echter een vermaakfeest en men kon er uit de band springen. Een typisch door de R.K.-kerk toegestane en verleende vrijheid, die na de Reformatie in de 16e eeuw door de "gereformeerde" kerken werd afgekeurd en - zoals wij verder in dit artikel zullen zien - fel en met succes door

Op geen enkele kermis mag de draaimolen oftewel de carrousel ontbreken. Ook in Baak bijna altijd aanwezig.

hen werd bestreden. Maar voor het zover was, hoe vermaakte men zichzelf op de kermis?

Het is bekend dat tussen 1860 en 1880 de kramen werden verdeeld over voedsel en goederen. Het aanbod van de goederenkramen bestond o.a. uit galanterieën, kinderspelgoed, linnengoed, "florentijnsch marmar" optische instrumenten, handschoenen, gipsbeelden e.d. De voedselkramen verkochten o.a. wafels, poffertjes, koek, suikergoed en andere zoete versnaperingen. Daarnaast gerookte paling, "zuur en ijeren", likeuren en natuurlijk bier, zeer veel bier. Er werden behendigheids spelen georganiseerd voor de jeugd zoals koekhappen, ringrijden, mastklimmen en vogelschieten. En hier zien we de vele, nog steeds herkenbare, overeenkomsten zoals de wafels (en niet te vergeten oliebolletjes e.d.), het suikergoed (de vele soorten snoep die nog steeds te koop aangeboden wordt), de gerookte paling etc., etc.

Over het bierdrinken en het andere "geestelijke" vocht, zal ik het hier niet hebben, want dat is wel even een ouder gebruik dan sinds de kermissen. Waarschijnlijk even onuitroeibaar als de kermissen zelf.

Carrousel

Spelen zoals het koekhappen, ringrijden en vogelschieten worden, net als de kermisversnaperingen, nog steeds in traditie gehouden en moeten toch wel zo'n 150 - 200 jaar (en misschien wel langer) in gebruik zijn. In

ieder geval zijn o.a. deze tradities in Baak, tijdens de kermis, nog steeds in gebruik.

In een later stadium komt hier ook nog het mechanische vermaak bij, zoals het carrousel dat op geen enkele kermis mag ontbreken. In 1876 wordt b.v. in Zutphen het nieuwste van het nieuwste op dit gebied gepresenteerd, n.l. de "vélocipède". Ook hoorden er bij de kermis schietspelen, karikatuurspiegels, kosmorama's en rareitienkabinetten. Daarnaast zaken als de "onbrandbare man", een "kleine persoon", een "electricen machiene" etc., etc. De panorama's waren ook populair omdat het de mensen de gelegenheid bood om meer van de wereld te zien, zoals "De Slag om Waterloo", Californië en vele andere "wereldbeschouwingen". Voor wij terugkeren naar de "Boakse Karmse" nog even dit. In 1866 brak er een cholera-epidemie uit in Nederland en uit gezondheidsoverwegingen werden door de gemeentelijke overheden de kermissen geschorst, o.a. in Den Haag, Amsterdam en Rotterdam. En zie hier, ook de kermis in, met name, Bronkhorst werd genoemd, waaruit de conclusie getrokken mag worden dat ook in Bronkhorst heel lang een "eigen" jaarkermis heeft gefloreerd.

Om een duidelijker historisch perspectief over kermissen in het algemeen en de Baakse kermis in het bijzonder te krijgen, is het eveneens van belang iets te weten over de "kermisafschaffing" die tijdens de Reformatie in de 16e eeuw al werd ingezet.

De Kermisafschaffing

Zoals eerder vermeld in dit artikel, na de Reformatie in de 16e eeuw heeft de protestantse kerk zich ingezet voor afschaffing van de kermis. Vóór de Reformatie was het uiterlijke vertoon gedurende kerkelijke plechtigheden (méér dan 50 feestdagen per jaar, náást de zondagen) zeer groot. Processies, maskerade's, realistische uitvoeringen van het passiegebeuren, mysteriespelen en kermissen maakten de geloofsbeleving voor de gewone man begrijpelijk. Toen echter de Reformanten de overhand hadden gekregen, werd al dit uiterlijk vertoon afgewezen. Netjes gezegd werden de beelden uit de katholieke kerken verwijderd en de Rooms-katholieke erediensten verboden (de beruchte beeldenstorm dus). De toenmalige "gereformeerde" kerk trok fel van leer tegen het rooms-katholieke geloof en zag de roomsche hiërarchie als volgt: "de vrouw op het scharlakenrood beest, dat vol was van namen der godslastering en had zeven hoofden en tien hoornen en was bekleed met purper en scharlaken en had in hare hand een gouden drinkbeker vol gruwelen en was dronken van het bloed der heiligen en die de inwoners der aarde dronken maakte met den wijn harer hoererij".

De roomse plechtigheden werden daarom afgewezen. De kermis werd dan ook ten strengste afgekeurd en gezien als een heidens feest, dat ere bracht aan "opgeworpen santen en santinnen" en "onbeschaemdelick in het midden van het licht des Evangelies den naem van den Misgodt op haer voorhoofd droeg". Het waren "gantsch onnutte occasien der verroeckeloosinge van veele siele".

Nieuwe ideeën over opvoeding, moraal, wetenschap en politiek sloegen aan bij met name de burgerij.

Aan banden leggen

Het aan banden leggen van de feestelijke plechtigheden zou voorlopig nog niet zo'n vaart lopen. Immers het volk was zeer gesteld op die gebeurtenissen die de dagelijkse sleur kon verbreken. De kermis had uitein-

Kermis afschaffen? Brrr...ik moet er niet aan denken!

delijk haar religieuze betekenis verloren, maar zij bleef bestaan omdat haar rol in de handel nog steeds groot was. En daarbij kwam dat, zolang de lokale overheden financieel belang hadden bij de kermis, de protesten van de protestante kerken genegeerd werden. Hier kwam ten tijde van de Verlichting (de 18e eeuw) echter verandering in. In deze periode komen onder invloed van de gebeurtenissen in Engeland en Frankrijk nieuwe ideeën op. Deze ideeën over opvoeding, moraal, wetenschap en politiek sloegen aan bij met name de burgerij die zich als groepering ontworstelde aan de invloed van stadhoudersgezinden en regenten (de Bataafse Republiek). Gelijkheid van mensen en het creëren van een rechtvaardige samenleving, daar ging hun aandacht vanaf nu naar uit. De mens behoorde een nuttig burger te zijn en verstandelijke afstomping, morele verwildering en een ongezond leven moesten ingeuild worden voor zedelijk levende burgers. Uitbreiding van wetenschap en kennis was o.a. een middel om de armoede uit de samenleving te weren.

Ideeën van de Verlichting

In deze periode was de Nederlandse economie verslechterd en het verval van de actieve goederenhandel, het gedeeltelijk opdrogen van de traditionele bronnen van bestaan en het stagneren van meerdere takken van nijverheid, veroorzaakte een tekort aan arbeidsplaatsen, waardoor een chronische werkloosheid ontstond.

De ideeën van de Verlichting maakten daarvoor een actieve bemoeienis met de onderste lagen van de bevolking voor het eerst mogelijk. In een Verlichte Samenleving hoorden

pauperisme en verwilderde mensen niet thuis. De Nederlandse belichaming van dit sociaal optimisme was de in 1784 door dominee J. van Nieuwenhuysen opgerichte "Maatschappij tot Nut van 't Algemeen". Het is uiteindelijk deze Maatschappij, in samengaan met de protestantse kerken, die het lukt om in de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw tot een kermisafschaffing te komen. Via het oprichten van volksbibliotheken en de uitgaven van geschriften, hoopte men de gewone man te helpen tot een hogere ontwikkeling te komen. Maar pas vanaf 1820 wanneer men volksvoordrachten gaat houden en prijsvragen instelt, die elk jaar in de Algemene Vergadering beoordeeld worden, komen de anti-kermis sentimenten los. Daar komt nog bij dat de winkelier (de kleine middenstand) rond 1850 in een weinig rooskleurige toestand terecht komt. Economisch gaat het slechter en met name de winkeliers uit de kleinere gemeenten ondervonden veel concurrentie van goed gesorteerde winkels in de grotere steden en van rondtrekkende kramers. De jaarmarkten en kermissen ondervonden veel last van de uitbreidende assortimenten in de winkels. In Gelderland nemen zij dan ook af, behalve de markten die zich specialiseerden in b.v. de verkoop van vee (aan een vergelijk met het heden kan men nauwelijks ontkomen). M.a.w. de tijd is rijp om de zedenbederrende invloed van de kermis aan te pakken.

'Vatbaar voor 't genot'

Een van de prijsvragen van " 't Nut" ging in 1866 over de kermis en de prijswinnende inzending was van ene F. Nagtglas. Hij ging in op o.a. het "verbeteren van de zeden des volks" en beschouwde de kermis als hinderpaal voor veredeling van volksvermaken en wat de kermis aan goeds had voortgebracht was verdwenen. Daarbij lieten de kermisnachten tonelen zien "waarbij ieder .... met walging en ontzetting vervuld wordt. Men zou er bijkans aan wanhopen, of die door zedeloze liedjes schor geschreeuwde dronken menigte wel vatbaar was voor 't genot van edelen uitspanningen". Daarenboven hadden kermissen hun bestaansrecht verloren vond hij, want jaarmarkten waren niet meer nodig door de toegenomen ontwikkeling der maatschappij en de verbeterde communicatie. In 1871 concludeerde Nutslid Hees dat de kermis nog even zedenbederrend is als altijd. "Bij 't zien van de laffe toneelstukjes, de wanstaltige spelingen der natuur en de halsbrekende toeren waarop de kermis 't volk onthaalt, bedekt het schoonheidsgevoel het

gelaat". Zutphen bleek een van de voorlopers in het afschaffen van de kermis, niet zo verwonderlijk natuurlijk, aangezien slechts 14% van de bevolking Rooms-katholiek en 73% Protestant was. Dat Zutphen uiteindelijk de eerste stad in het oosten van het land was die tot afschaffing van de kermissen is overgegaan, moge dan ook geen verbazing wekken. Zeker niet indien U het uitgebreide anti-kermisartikel leest van 30 mei 1872 uit de Zutphense Courant, waaruit ik u een gedeelte niet wil onthouden:

Oberons Hoorn

"Iets van de wonderkracht van Oberons hoorn schijnt in de ontstemde kermisinstrumenten te zijn overgegaan. Men ziet in de kermis de groote moordenares van schoonheidsgevoel en zedelijkheid, o ja: maar zoodra haar rauwe tonen zich laten hooren, doet alles mede, zonder onderscheid van rang af, stand of gezondheid of ouderdom'. Gaarne zou men zich aan het bacchanaal onttrekken, maar de best gemeente pogingen daartoe mislukken. Door een onweerstaanbaren aandrang wordt men genoodzaakt zich te werpen in de universeele warreling: c'est plus fort que nous. Voor wie met aardsche goederen gezegend zijn, is deze algemene razernij, deze officieele bevordering van den wansmaak en van de ongebondenheid, meestal niet zoo bijzonder schadelijk. Zij hebben in de regel genoeg van de wereld gezien, om het meeste van wat hun te aanschouwen wordt gegeven met een glimlach voorbij te gaan, en zullen in den woesten tuimel altijd nog een zekere matiging in het oog houden. Maar voor de minder vermogenden, den kleinen burger en den werkman, is de kermis een wezenlijke ramp. Zij weten van geen matiging, maar willen met volle teugen genieten. Hun gebrekkig gevoed lichaam is tegen deze aaneenschakeling van uitspatting niet bestand, en zoekt in den sterken drank telkens nieuwe opwekking. Door den kermisroes bevangen, swieren zij langs de straten, terwijl de prostitutie op hun vrouwen en dochters loert. Waarom zouden zij zich niet aan het vermaak overgeven? Een deel van hun zuur verdiend loon, toch reeds ontoereikend om in hun dringendste behoeften te voorzien, wordt hun immers het geheele jaar door onthouden, om hun tweemaal 's jaars, met kermis en met Nieuwjaar, als een aalmoes te worden toegeworpen. Zij hebben nu geld, hun gegeven in deze onwaren vorm eener onverdiende milddadigheid: wat natuurlijker dan dat zij het verteren?"

---

*"Maar voor de
minder
vermogenden,
den kleinen
burger en den
werkman,
is de kermis
een wezenlijke
ramp.
Zij weten van
geen matiging,
maar willen
met volle
teugen
genieten."*

Vele kermissen worden uiteindelijk afgeschaft en in 1920 geeft een door de Raad van Groningen opgesteld rapport (uitgevoerd door de Nederlands Hervormde Kerk en de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen) een overzicht van deze afschaffingen in 250 Nederlandse gemeenten. En

nog steeds zijn er gemeenten in Nederland, vóoral die onder gereformeerde invloed staan, waar kermissen zijn verboden. Ook heeft de z.g. zondagsrust hier duidelijk mee te maken en tot 1965 blijkt dit zijn weerslag te hebben op de Baakse kermis, zoals wij in het volgend overzicht zullen zien.

De Boakse Karmse

Rond de helft van de 19e eeuw worden door de toenemende druk om kermissen te verbieden, de plaatselijke kermisfestiviteiten vaak vervangen door de z.g. Oranjefeesten. Dit gebeurde door het opkomend nationalisme (na de Franse bezetting) en het mede daardoor oprichten van Oranjecommissies. Immers, het koninklijk huis werd populairder na deelname aan de Slag bij Waterloo. De Oranjecommissies verzorgden diverse festiviteiten rondom allerlei gebeurtenissen die plaatsvonden in het Koningshuis, zoals kroningen, geboorten, jubilea e.d. Door al dat georganiseer van feestelijkheden, komt waarschijnlijk ook de kermis langzaam weer in zicht, zoals het organiseren van een draaimolentje voor de kinderen, een gebak-kraampje, enz., enz. en vervolgens is het weer.....KERMIS.

Het is dan ook niet toevallig dat in de vele Oranjecommissies eveneens Kermiscommissies

*De wagens werden in de loop der jaren ingewikkelder.
Foto van de 'Drakenwagen 2002'*

worden opgenomen. Zoals in Baak deze commissie officieel "de Kermis- & Oranjecommissie" heet. Het is deze commissie dus die ook dit jaar weer het 100-jarige kermisfeest organiseert. Maar waarschijnlijk is de Baakse kermis veel ouder dan 100 jaar. Helaas is het nog nauwelijks te achterhalen wanneer men weer is begonnen met de kermis, echter door het vinden van een kermisvlag uit 1902 is men veiligheidshalve uitgegaan van deze datum. Hoe dan ook, men blijft verstokt aan de kermisviering, maar krijgt tot 1966 nog steeds te maken met een uitvloeisel van "de kermisafschaffing" n.l. de zondagsrust! O.a. dankzij de inzet van "de Nederlandse Vereniging tot Bevordering van de Zondagsheiliging" uit Ede is het niet toegestaan om op zondag kermis te vieren. Ook wettelijk was e.e.a. zo geregeld, waardoor uiteindelijk de Baakse kermis zelf dreigde opgeheven te moeten worden.

Veranderingen

Want wat was (en is) het geval. In Baak is het traditie om op zondag een optocht te houden met sierwagens, versierde fietsen voor de kinderen en begeleid door diverse muziekkorpsen en voorafgegaan door de de Baakse Vendeliërs. Deze goed georganiseerde en leuke optocht trekt enorm veel publiek aan uit o.a. de omliggende gemeenten en Zutphen. Tot 1964 ging het publiek na afloop weer naar huis, immers de zondagsrust moest geheiligd worden, dus verdere kermisactiviteiten waren niet geoorloofd. In 1964 besloot het toenmalige bestuur van de kermiscommissie, bestaande uit de heren Herman Hendriks (voorz.), Henk Peters (secr.) en Gradus Berns (penningm.), om te proberen hier verandering in te brengen. Op 17 oktober van dat jaar wordt een brandbrief verzonden aan het College van Burgemeester en Wethouders der gemeente Steenderen. Zij verzoeken hierin om "het openstellen van de vermakelijkheden op kermiszondag" en heel opmerkelijk, "dat de commissie de kermis zelf mag exploiteren". Het antwoord hierop is vooralsnog negatief, maar "ten aanzien van de mogelijkheden, vóór 1966 zullen B&W zich nader beraden en bevorderen, dat tijdig een beslissing wordt genomen". Ook wordt de brief aangehouden tot een volgende Raadsvergade-

ring. Een jaar later, op maandag 4 oktober 1965 bij de opening van de volksvermakelijkheden, volgt een gesprek met burgemeester J.J.A. Kruijff, pater B. Bouwhuis, Mr. Dr. W.B. Helmich ("kasteelheer"), A.G. Herfkens (kastelein) en het bestuur van de kermiscommissie. Op 7 oktober volgt naar aanleiding van dat gesprek een volgende, uitgebreide brief waar nader wordt ingegaan op de beweegredenen. Als belangrijkste wordt gesteld: "dat wij met de oude opzet geen financiële middelen bijeen krijgen om de viering staande te houden. Kunnen wij de vermakelijkheden zondag's openstellen en mogen wij zelf de kermis exploiteren, dan is er via de transacties een mogelijkheid wat te kunnen incasseren. De zo traditie geworden optocht van de zondag dreigt verloren te gaan, daar wij niet wat te bieden hebben om dit onderdeel te animeren. Wordt de zondag opengesteld dan kunnen wij ook de enorme belangstelling van buitenaf, die er telken jare is, opvangen en wat bieden". Aangezien het College van B&W geen uitbreiding wil van de kermis, wordt in deze zelfde brief gepleit voor openstelling van de kermis op zondag van 15.00 tot 22.00 uur in ruil voor de zaterdagavond. B&W leggen deze brief uiteindelijk voor aan de Raadsvergadering van 15 december met het verzoek akkoord te willen gaan met de gevraagde openstelling op kermiszondag.

'Een optocht met sierwagens' is nog steeds aan de orde als in Baak kermis wordt gevierd. Deze prachtige buffelwagentrok dit jaar (2002) veel aandacht

Wel of niet op zondag?

In een schrijven van 10 januari 1966 laat de Gemeente weten dat de beslissing wordt aangehouden door de Raad met de aantekening dat de kermiscommissie zou aantonen dat de meerderheid van de Baakse bevolking, vóór openstelling is van de kermis op zondag. Op 11 januari ligt er al een "opgesteld schrijven" met een te tekenen "wel/niet formuliertje" bij de Baakse bevolking in de bus, met de mededeling dat dit formulier voor 23 januari weer wordt opgehaald. In een schrijven van 31 januari laat het bestuur van de kermiscommissie weten aan het College van B&W, dat er 218 formulieren verzameld zijn. Voorstemmers waren 211 bewoners, tegen 6 en 1 blanco. Dit schrijven wordt weer door B&W voorgelegd aan de Raadsvergadering, nr. L/1966 onder punt 13, waarbij niet verzuimd wordt "een in verband met deze aangelegenheid ingekomen schrijven van de Nederlandse Vereniging tot Bevordering van de Zondagsrust en de Zondagsheiliging" ter inzage bij de stukken te voegen. Dat uiteindelijk, na anderhalf jaar een positieve

---

Kermis in Baak behouden gebleven dankzij de vechtlust en inzet van de toenmalige kermiscommissie.

---

beslissing is genomen door de Gemeenteraad van de gemeente Steenderen moge duidelijk zijn, want na de zondagsoptocht begint de kermis tot op heden pas echt. Alhoewel..... zaterdagavond roert het ook al, maar dat is de voorpret moet u maar denken. Maar er mag best even stil gestaan worden bij het feit, dat dankzij de vechtlust en inzet van de toenmalige kermiscommissie, de kermis in Baak behouden is gebleven.

De Kermiscommissies

Opvallend is, dat vele bestuursleden vaak uitzonderlijk lang actief zijn geweest. Zonder persoonlijk gewin, puur zich inzetende voor de Baakse gemeenschap. Genoemd mogen worden de heer Herman Hendriks, 40 jaar bestuurslid waarvan 25 jaar als voorzitter. De heer Harry Hermans,

Beeld van de kermisviering in 1965: de 'Paters' zijn druk in de weer. Boven zijn ze bezig met 'laden' Hieronder is één van hen reeds begonnen met 'lossen'

40 jaar bestuurslid, de heren Henk Tannink en Wim Willemsen 25 jaar en de heer Hein Schooltink 34 jaar. De bescheidenheid van de huidige secretaris de heer Aloys Schut, die momenteel 24 jaar in het bestuur zit en weer zijn vader, de heer Dorus Schut is opgevolgd, spreekt voor zich.

"Ik doe dit niet voor eigen belang of voor een "lintje", want dat wil ik helemaal niet. Ik heb mij ten dienste van onze gemeenschap gesteld en daar hoef ik geen beloning voor!" De heer Schut trekt zich terug om een nieuw jong bestuur te ondersteunen dat weer nieuwe ideeën heeft. En in dit bestuur zitten voor het eerst in 100 jaar vrouwen, n.l. de dames Joke Schottert en Lidy Berendsen die zich dus de éérste vrouwelijke bestuursleden van de kermiscommissie Baak mogen noemen. Inmiddels zijn natuurlijk de nodige mensen overleden, maar mede dankzij hun inzet en die van het huidige bestuur en de vele belangeloos meewerkende inwoners van Baak, is de kermis nog steeds een jaarlijks terugkerend vermaaksfeest van belang.

De locatie van de kermis

Voor zover men zich nu nog kan herinneren van vóór de 2e Wereldoorlog (en deze herinnering gaat terug tot ongeveer 1923), was de plaats waar de Baakse Kermis gehouden werd op de Wichmondseweg. Vanaf de voormalige R.K.-school (waarin nu woonappartementen zijn gerealiseerd) en het Schoolmeestershuis, keek men toentertijd nog over de weilanden uit. Naast het huis van de "bovenmeester" begonnen de weilanden weer. De Wichmondseweg - de verbindingsweg van Wichmond naar Steenderen - kruiste de Z.E.-weg ter hoogte van het huidige hotel-restaurant-café Herfkens en ging dan over op de Steenderenseweg. Aan weerszijde van de Wichmondseweg stonden dan de kermisattracties en kramen. Na de bevrijding werd de Kermis nog een paar jaar gehouden op het grasveld van de familie Franken voor de R.K.-school, voordat deze verhuisde naar zijn huidige plaats n.l. aan de dorpsrand vóór Huize Baak.

De Kermisattractie's

Vóór 1940 sprong met name de detailhandel handig in op de kermisfestiviteiten. Zo kon het zijn dat er meer dan 20 kramen opgesteld waren w.o. de kraam van de fam. Zochel uit Doetinchem met zijn scharensliiep, een kousen- en sokkenkraam, een viskraam met vooral gerookte paling, etc., etc. De kermis kreeg in die tijd dan ook inderdaad het karakter van een jaarmarkt die gehouden werd na het binnehalen van de oogst. De kermis zelf bestond uit behoorlijk wat attracties zoals een koekkraam, een ballengooientent, een schiettent, een tent waar men "touwtje" kon trekken en een kop-van-jut e.d. naast de meer mechanische attracties als de zweefmolen en de draaimolen. Deze laatste werd jarenlang nog

met de hand door de draaimolenexploitant aangezet (deze draaimolens konden door hun eigen gewicht behoorlijk lang blijven draaien). In een later stadium (waarschijnlijk rond 1925) wordt er een paard gebruikt die zijn rondjes trouw bleef doordraaien, zodat na afbraak van de draaimolen, een diep rond spoor in het gras achterbleef.

Als aardige anekdote van oorzaak en gevolg van de kermis het volgende: Tijdens een kermis van omstreeks de eeuwwisseling van de 19e naar de 20e eeuw ging de draaimolen van de exploitant stuk. Het had geen zin meer de molen te repareren en hij had er ook geen zin meer in om de zaak in te pakken. Dus hij besloot dan maar in Baak te blijven; waar zijn nakomelingen nog steeds verblijven en inmiddels tot de gevestigde Baakse families behoort.

De Vretkarmse

De periode 1920-1940 staat de Boakse Karmse geboekt als de "Vretkarmse". Op de zondag voorafgaande aan de kermis kwamen alle familieleden die buiten Baak woonden (zoals b.v. uit de buurtschappen ("Kloot" en "Bekels") naar het dorp om samen met de dorpingen aan een goedgevulde tafel aan te schuiven. De vader van Hein Schooltink (met z'n 74 jaar nog steeds actief in de jubileumcommissie), slager Albert Schooltink, slachtte speciaal voor deze gelegenheid 3 vette koeien om iedereen in Baak van een goed stuk vlees te kunnen voorzien. Huis-slachter Jan Hulshof van de Veers en zijn broer Willem van 't Bekelt slachtten samen ook nog eens 2 koeien in de schuur bij café Herfkens. Niet voor niks natuurlijk want het stuk vlees diende wél betaald te worden! Desalniettemin was dit een fraaie traditie.

Plaatsing van de vogel

Een oude traditie was dat het feest eigenlijk al begon met het plaatsen van de vogel (een houten romp, met een kop, vleugels en een staart, geplaatst bovenop een paal of "schacht") op zaterdagmiddag. Uit de oudere programma's van de kermis bleek deze traditie verplaatst te zijn naar 8 uur 's avonds (vanaf 1950 t/m 1965). De vogel werd op zijn plaats gezet bovenop de schacht achter de schuur van Herfkens, zodat hij "klaar voor

---

"Zo'n 20 tot 30 man hield zich daarmee bezig en zij kregen een fles jenever mee van de kastelein"

---

gebruik" was voor het vogelschieten op maandag. Tussen de 20 en 30 man hielden zich daarmee bezig en kregen voor deze klus een fles jenever mee van de kastelein. Na deze "verheven" taak werden de attracties op het kermisterrein geopend. Vanaf 1966 veranderd deze opening echter, omdat er toestemming is gekomen van B&W. en de Gemeenteraad van Steenderen om de kermis op zondag te laten beginnen (uit het programma van 1966: 3 uur; Openstelling van de vermakelijkheden op het kermisterrein tot 's avonds 10 uur).

Voorafgaande aan alle feestelijkheden en festiviteiten, werd er geopend met een Heilige Mis. Zoals dit jaar, ter gelegenheid van het

kermiseeuwfeest. Maar of dit altijd zo is geweest en wanneer hier veranderingen in zijn gekomen, is niet duidelijk. Ook niet of bij deze gelegenheid sprake was van een jaarlijks terugkerende inwijding van de Baakse schutspatroun St. Martinus.

Eénmaal in de honderdjaar wordt er geschoten om de Keizerstitel. Dit jaar dus. De schutter is Gert Haggeman.

Dansen

Natuurlijk werd er gedanst en speciaal voor deze gelegenheid werd er door de beide kasteleins, Sesink (van het Wapen van Baak, tegenwoordig De Bierkaai) en Herfkens, een feesttent opgezet. Kort vóór en na de oorlog kon er ook nog op maandag- en dinsdagavond gedanst worden bij café 't Wiel op het Bekelt (hier is nu gevestigd Eliesen Electro) van kastelein Piet Gerrits. Aangezien er rond de oorlog aanzienlijk minder inwoners waren, liet men een pendelbusje rijden van buurtschap Bekelt naar Baak en vice versa. Zo kon men meer volk bij elkaar krijgen en was er tevens een gelegenheid om op 3 plaatsen kermis te vieren. Het busje reed over de Z.E.-weg, waar tot ongeveer 1949 ook nog een stoomtram reed. Bij café Herfkens werd voor het dansen een ronde tent opgericht en ook bij café Sesink werd een tent opgezet, maar in een latere periode gingen Herfkens en Sesink een fusie aan om een dubbele danstent neer te zetten (op het grasveld tegenover de R.K.-school). Al bij al konden er op deze manier ook sociale contacten gelegd worden en bestond er voor de jongeren gelegenheid elkaar te ontmoeten en zullen er ongetwijfeld heel wat afspraakjes gemaakt zijn.

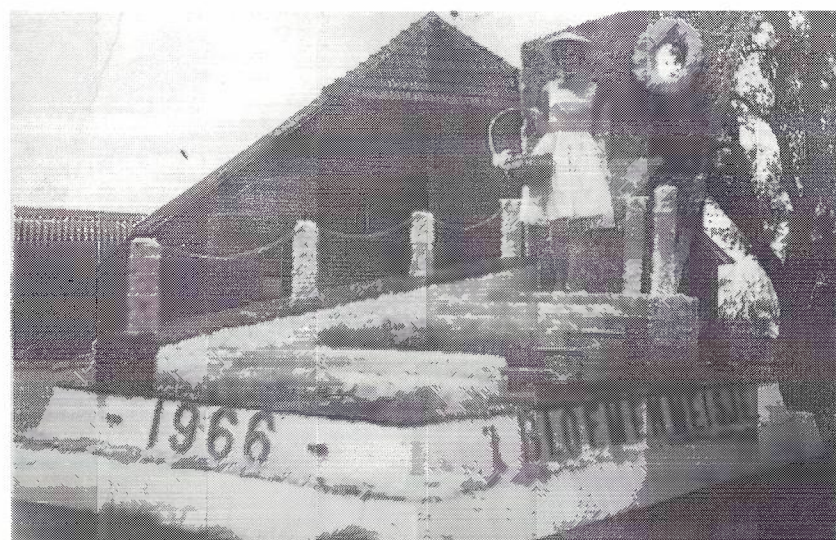
De kermisoptocht

Het is vanaf 1960 traditie geworden om in Baak op zondagmiddag vanaf 14.00 uur een kermisoptocht te houden. Deze optocht bestond en bestaat nog steeds uit versierde wagens, karretjes en fietsen begeleid door één of meerdere muziekkorpsen e.d. De toenmalige kermiscommissie besloot hiertoe waarschijnlijk n.a.v. andere optochten in omliggende gemeenten. Daarbij trokken deze optochten flink wat publiek en men hoopte hier eveneens behoorlijk wat volk mee op de been te kunnen brengen. En aangezien de kermis op zondag niet open mocht zijn, werd de zondag hierdoor eigenlijkaangenaam opgevuld. Vóór 1964 stelde de optocht eigenlijk niet veel voor. Eind jaren '50 b.v. deden er alleen wat kinderen mee met versierde fietsen en karretjes. Zij gingen voorop in optocht naar het vogelschieten. Begin jaren '60 werden er na afloop van de optocht optredens gehouden met o.a. acrobaten op fietsen, bekende radio-artiesten e.d. Het programma van 1964 vermeldt optredens van: "De Eerste Winschoter Kunstrollers De Molenstad" met de alles overtreffende show "Het Plekje bij de Molen", een ijsrevue op wioletjes". Het programma van 1965 vermeldt weer: "Het accordeonduo de Jojo's, het Paljas Trio en de zangers Co Hagendoorn en Lubbert van Gortel". Dit alles na afloop van de optocht. Vanaf 1966, wanneer er toestemming is gegeven voor het houden van de kermis op zondagmiddag, begint de optocht meer allure te krijgen. Er rijdt voor het eerst een mooi opgetuigde bloemenwagen mee (Het Bloemenmeisje - 1e prijs). Ook de deelname van muziekkorpsen wordt uitgebreid met showbands, majorettes e.d. In 1971 was de Baakse optocht inmiddels uitgegroeid tot 15 grote wagens plus diverse kleine wagens en fietsen. De Baakse optocht verwerft uiteindelijk grote bekendheid in de hele regio en tot vandaag de dag staat deze optocht zeer goed bekend!

Vanaf 1964 wordt er voor het eerst startgeld uitgekeerd. Grote wagens krijgen 5 gulden, karretjes een rijksdaalder en fietsen 1 gulden. Ook hadden de deelnemers kans op een prijs en vanaf 1965 ontving de winnaar een wisselbeker. De eerste winnaar werd de fam. Roordink met "De Waterval", een opgemaakte wagen met een waterval met echt water. Tot op heden worden er nog steeds startgelden uitgekeerd, prijzen uitgedeeld en is er voor de winnaar een wisselbeker.

De 'Waterval' (1965). V.r.n.l.: Tineke Koekoek, André en Johann Heitink.

'Bloemenmeisje' (1966). Op de wagen Riet Schoor.

'Moeders wil is wet' uit 1969

De Baakse Vendeliers uit de jaren '50. Van links naar rechts: Wim Norten, Johan Mentink, Gradus Bernts, Jan Roordink, Gerrit Haggeman, Bennie Roordink en Johan Jolink.

De Vendeliers van Baak

In 1952 zijn de vendeliers opgericht. Vóór 1952 werd het grote vaandel van het Schuttersgilde gezwaaid door Hendrik Baakman. Om de oprichting van de Baakse vendeliers mogelijk te maken, togen de toenmalige voorzitter van de kermiscommissie, Herman Hendriks en secretaris Evert Verbeek naar Bronkhorst om de sabel van de commandant op te halen. Deze was n.l. eerst mooi opgeknapt door de Bronkhorstenaar Bosman.

Na les gekregen te hebben van leermeester Jan Rouwenhorst uit Vierakker en de vuurdoop met goed gevolg te hebben doorstaan, was de oprichting een feit. Onder de commandant Jan van Ree gingen de eerste vendeliers van start n.l. Hendrik Baakman, Bertus Brink en Gradus Berns, terwijl het grote vaandel van het Schuttersgilde werd overgenomen door Bennie Roordink. De families Mentink en Huis in 't Veld waren vanaf de beginjaren grote steunpilaren van de vendeliers. Nog steeds spelen zij een rol en hun huidige commandant heet niet geheel toevallig Henk Mentink.

Ook voor de Baakse Vendeliers is het dit jaar dus een jubileum, zij bestaan inmiddels 50 jaar. Sinds hun oprichting spelen zij een belangrijke en een inmiddels traditionele rol bij de optocht en de huldiging van de Schutterskoning. Tot heden zwaaien zij het vaandel vóór en na afloop van de optocht. Tot en met 1980 werd het vaandel gezwaaid in de Pastoriestraat voor de Z.E. Heer Pastoor en vanaf 1970 komt hier eveneens het Koningspaar van het voorafgaande jaar bij. Vanaf 1981 t/m 1988 gebeurde dit op het Schoolplein en voor het laatst voor de Heer Pastoor in 1988. Vanaf

1989 tot nu toe gebeurt dit op het Kerkplein, voor het koningspaar van het voorgaande jaar. Op de maandagochtend wordt het vaandel weer gezwaaid voor de afmars naar de vogel en voor de huldiging van het nieuwe koningspaar, dat na het vogelschieten wordt bekend gemaakt.

De festiviteiten

Op de maandagmorgen gaan de vlaggen uit en is er réveille van de Biellemannen. Om 09.00 uur is de afmars naar de vogel en om 09.30 uur begint het vogel- en schijfschieten. Dit is een traditie die waarschijnlijk teruggaat naar de eerste kermissen in Baak, maar zeker behoort tot de z.g. volksfeesten. Vóór de instelling van het schijfschieten, dus voor de oorlog, bestond het z.g. "Fladderschieten". Hiervoor werden goudse pijpen opgesteld waarvan de steel afgebroken werd en de pijpekoppen daarna op rij op ijzeren spijltjes werden gezet. Het was de bedoeling om deze koppen van links naar rechts af te schieten. Waarom dit "Fladderschieten" werd genoemd is niet meer duidelijk, misschien door gebruik van .22 ammunitie (een heel klein kogeltje dus, dat kon gaan "fladderen"). Wel moet dit typisch voor Baak zijn geweest, omdat in de omliggende gemeenten een variant werd gebruikt, n.l. het afschieten van een op rij gestelde kleine bloempotjes. Maar zover bekend, werd nergens het fladderschieten beoefend. Het vogelschieten werd en wordt nog steeds in grote delen van Nederland beoefend bij vaak veel verschillende festiviteiten en kan gezien worden als een puur traditioneel volksvermaak.

Voor het vogelschieten in Baak zijn een aantal strikte regels vastgesteld, die ver teruggaan in de historie, n.l.:

- Alleen mannen van 16 jaar en ouder mogen deelnemen aan het vogelschieten.
- Iedere schutter is verplicht in staande houding te schieten en mag dat alleen voor zichzelf doen.
- Na de eerste schietronde kunnen zich geen nieuwe deelnemers meer opgeven.
- Kop, vleugels en staart moeten eerst van de romp worden geschoten, maar als de romp van de paal geschoten wordt terwijl deze er nog aan vastzit, heeft de koning alleen aanspraak op de Koningsprijs. De andere delen worden verder verloot.
- Mocht de vogel al in de eerste ronde vallen, dan worden de kop, vleugels en staart verloot onder diegenen die nog niet aan de beurt zijn geweest met schieten. De romp wordt verloot onder alle in Baak wonende schutters (dit wordt gerekend als de 2e ronde). Degene die de romp in dit geval heeft afgeschoten, ontvangt een troostprijs.
- Als degene die de koningsprijs wint al een andere prijs op de vogel heeft, moet hij die andere prijs weer afstaan en wordt die weer verloot onder de andere schutters.
- Is de vogel na de 2e schietronde nog niet van de schacht geschoten, dan beslist het bestuur of er nog een 3e ronde volgt.
- Degene die de romp heeft afgeschoten, mag zich de Schutterskoning van dat jaar noemen en ontvangt de Koningsprijs. Maar dit kan alleen een ingezetene van Baak zijn. Een niet ingezetene die de romp heeft afgeschoten ontvangt een troostprijs, waarna de vogel wordt verloot onder de Baakse schutters.

Naar de notabelen

Zodra de Koning bekend was en zijn Koningin had gekozen (verplicht) was het in het verleden traditie om na het vaandelzwaaien ter hulding van het nieuwe Koningspaar, in optocht op te trekken naar de Baakse notabelen. Voorop de tamboer maître, de Kleine Schutterij, de Biellemannen en de herauten te paard, trok de stoet met het nieuwe Koningspaar op naar Huize Baak. Dit werd min of meer gedaan als eerbetoon aan de familie Helmich, dé notabelen van Baak, aangezien alle grond in en rondom Baak zo'n beetje in het bezit was van deze familie en grotendeels verpacht werd aan de bewoners. Hier werd het nieuwe Koningspaar ontvangen

door de familie Helmich en werd het glas geheven. Op de terugweg bracht men een bezoek aan de pastoor op de Pastorie en ook hier werd een glaasje gedronken. Pas nadat de notabelen met een bezoek waren vereerd, trok men op naar café Sesink of Herfkens en werd het tijd om te dansen en verder te feesten.

Ongebroken record

Het record van de Schutterskoning Harm Wiskamp (bijelkaar 5x schutterskoning en wel in 1933, 1947, 1954, 1955 en in 1963) is tot op heden nog steeds niet verbeterd. Memorabel dus!

Anecdotes is de gebeurtenis met de koningsprijs uit 1960. Het toenmalige bestuur o.l.v. hun voorzitter Herman Hendriks besloot om dat jaar een fiets uit te loven als prijs. De verbazing in Baak was wel heel erg groot, toen Herman Hendriks zelf de vogel er afschoot en op deze fiets naar huis reed.

Verder werden op de maandagochtend sinds jaar en dag tijdens het vogelschieten nog het schijfschieten (voorheen dus het "fladderschieten") beoefend. Dit was tevens toegankelijk voor dames en hier gold ook de leeftijdsgrens vanaf 16 jaar en is nog steeds gebruikelijk.

Voor de jongens was en is er de kleine schutterij en voor de meisjes is er kegelen. Ook het programma van 1950 vermeldde dit reeds. Speciaal voor de dames vanaf 16 jaar is er het vogelgooien. I.p.v. te schieten wordt getracht de vogel met speciale werpstokken van kop, vleugels en staart te ontdoen en uiteindelijk de romp van de schacht te werpen. Wie dit lukt is de Koningin van het vogelwerpen en ook weer verplicht een koning te kiezen. Dit Koningspaar neemt ook deel aan de hulding door de vaandelzwaaiers en deed vroeger eveneens mee met de optocht naar de notabelen.

's Middags werden er in de 50-er jaren nog regelmatig oriënteringsritten georganiseerd per fiets voor dames en heren. Tegenwoordig vermaakt men zich met de kermisattributen en wordt er gedanst en duchtig gedronken tot in de late avond.

Op de dinsdagmorgen begonnen in het verleden de spelen met ringrijden op de fiets voor dames. In latere jaren, zoals in de 60-er jaren, kwam er ook nog speerwerpen bij voor dames. Tegenwoordig zijn er activiteiten voor de kinderen van 4 tot 12 jaar en is er een grabbelton voor de peuters.

---

*“Zodra de
Koning
bekend was
en de
Koningin
was gekozen,
ging het in
optocht
naar de
notabelen
van Baak”*

De schutterskoning van het jaar 1946, de heer B.W. Roordink, begeleid door twee biellemannen, Joost Heikönig (links) en Jan Schooltink.

De volksvermakelijkheden werden in de middag voortgezet met ringrijden te paard voor de heren en in de dogkar voor de dames. In 1950 werd het ringrijden zelfs nog voor dames en heren op de motor gedaan. Tevens werd er nog een versierde fietsenoptocht georganiseerd voor de schoolgaande kinderen. Alles werd in de open lucht gedaan op een "terrein voor volksvermakelijkheden". Nu wordt er een tent als "feesttent voor volksvermakelijkheden" gebruikt met activiteiten als dartspeel, kegelen voor dames en heren, doeltrappen, bingospel, bussengooien, rad van avontuur, ratten slaan, spijker slaan, etc., etc. Vele van deze spelen vallen nog terug op een vaak zeer oude traditie, waar andere traditionele spelen zijn verdwenen als koekhappen, stoelendans, paalklimmen (in een ingezepte paal) en het "blazen slaan". Voor dit laatste moesten twee personen op een balk gaan staan die ongeveer 1 meter boven de grond was opgesteld. Daarna moesten zij met gedroogde en vervolgens gevulde varkensblazen elkaar van de balk zien af te slaan. Degene die het langst standhield had gewonnen.

Gratis draaimolen

De draaimolen werd speciaal voor de kinderen gratis gedraaid op de maandag en dinsdagmiddag. Tevens werden er vrijkaartjes voor de zweefmolen verstrekt aan de kinderen.

Afgesloten werd de kermis met dansen, zoals reeds vermeld werd, tot diep in de nacht op 3 en later 2 verschillende locaties. Nu kan er gedanst worden op zaterdagavond, zondagmiddag en avond, maandag en dinsdag de gehele dag in de feesttent, café de Bierkaai en in zaal en café Herfkens op muziek van diverse bands.

De Biellemannen of Bielemans

Even zijn zij reeds genoemd, de Bielemans, maar onmisbaar in de Baakse kermistraditie. Hoe zij in deze traditie terecht zijn gekomen is niet meer te achterhalen, maar sinds mensenheugenis maken zij hier onderdeel van uit. Verkleed als clowneske figuren, zwaaiend met bijlen of andere attributen, wekken zij de bevolking van Baak op de maandag- en dinsdagochtend al vroeg met een enorm lawaai. Als men op een speciale manier gewekt wil worden, kan men zich vooraf opgeven. Zij hebben een grote vrijheid, die hun onder meer het recht geeft de huizen te doorzoeken naar meisjes. Bij elke gebeurtenis tijdens de kermis en de festiviteiten zijn zij dansend en springend wel ergens bij betrokken, vaak heel geestig de clowns uithangend, met een brutale vrijpostigheid.

Letterlijk betekent Biellemannen: mannen die een bijl dragen. Eerst werkten zij in dienst van hun kasteelheer, later hielpen zij de schutters. Oorspronkelijk waren Biellemannen "wegbereiders". Als de vijanden van hun kasteelheer versperringen op diens weg hadden aangebracht, moesten de Biellemannen die wegversperringen opruimen met hun bijlen en zagen. Maar ook werkten zij voor de "schutters" die de bevolking beschermden tegen dieren en rovers. De Schutterij was een broederschap en beschermde het Allerheiligste tijdens de bronk of processie. Ook dan maakten de Biellemannen de weg vrij door alle hindernissen op bos- en veldwegen op te ruimen. Eén van de verhalen die de ronde doen over de herkomst van de Biellemannen is, dat tijdens het vroegere heidense oogstfeest, verklede priesters als vruchtbaarheidsdemonen om de meiboom dansten.

Lang is het traditie geweest in Baak om palen met slingers eromheen op te stellen. In het gat waarin de paal werd gezet, werd geld verborgen en om bij dat geld te komen, moesten de biellemannen eerst de paal omhakken. Het geld werd onderling verdeeld en de palen (4 stuks) stonden opgesteld bij Huize Baak (in de volksmond "het kasteel" genoemd) bij de Pastorie, bij café Sesink (het Wapen van Baak) en bij café Herfkens. Nu vinden zij achter elke versperring een fles bier en geld, dansen nog steeds en vormen een plezierig kermisvermaak.

De Natering

Enkele weken na afloop van de kermis is het gebruikelijk om tijdens een vergadering, de z.g. jaarlijkse 'natering', de georganiseerde activiteiten met de ingezetenen te evalueren. De ingezetenen worden vertegenwoordigd door de schutters van het vogelschieten op de maandagmorgen. Er wordt inzage gegeven in en verantwoording afgelegd omtrent de financiën. Tevens wordt aan 2 schutters gevraagd een kascontrole te houden. Eveneens worden door de ingezeten schutters nieuwe commissieleden voor de Kermis- en Oranjecommissie gekozen voor een periode van 3 jaar. Eén kandidaat mag echter benaderd worden door de Kermis- en Oranjecommissie zelf. De hele commissie zelf bestaat uit 13 personen die woonachtig zijn in Baak of haar buitengebied. Ook de natering is gestoeld op een oude traditionele band die decennia lang en misschien wel zo lang als er kermis gehouden wordt in Baak, bestaat.

"Het kan niet alle dagen Kermis zijn", ook niet in Baak, maar als het kermis is in Baak, is het uitbundig en viert het grootste deel van de bevolking van Baak het feest mee. Het is te hopen dat de komende decennia de kermis in stand gehouden kan worden. Zeker met de traditionele volksvermakelijkheden op de maandag en de dinsdag waar jong en oud bij betrokken worden. De geschiedenis zal het leren.

Leo tho Neijenhuijs,
in samenwerking met
Sjouke. Gouma

Bronvermeldingen

1. "Het kan niet alle dagen Kermis zijn, ook al staan er de kramen; de geschiedenis van de kermis in Zutphen in de periode 1848-1878". Doctoraalscriptie van G.H. Poulie Wilkens - Utrecht 1987.
2. "Een roes van vrijheid, Kermis in Nederland". G.H. Jansen.
3. "Kermissen uit onze bloeitijd. Schetsen van het leven onzer vaderen in de zeventiende eeuw". G.H. Wamkes.
4. "Vertier" uit 1000 jaar Achterhoek en Liemers - Ach Lieve Tijd. Waanders Uitgevers.
5. Programmaboekje "100 Jaar Kermis Baak 1902-2002".
6. "De Heerlijkheid Baak", J. Koekoek.

Met bijzondere dank aan

Marion Berendsen van het Gemeentelijk Archief Steenderen.

De heer Jos Herfkens van Hotel, Café, Restaurant Herfkens te Baak (en aan zijn echtgenote die de werkzaamheden waarnam voor het half uurtje dat Jos voor mij uittrok, maar dat 5x zo lang werd).

De heer en mevrouw Schut.

De heren A.H. Eliesen, B. Roordink, H. Schooltink e.a.

Nawoord

Het moge duidelijk zijn dat niet alles zonder meer vermeldt kon worden in dit artikel. De schrijver heeft zich zoveel mogelijk gebaseerd op historische gegevens en overleveringen. Als er bij de lezers nog historische gegevens bekend zijn, die U waardevol vindt voor het behoud voor de toekomst en die U in dit artikel niet terug kunt vinden, kunt U altijd nog hiervoor contact opnemen met de redactie. Er kan dan eventueel een vervolgartikel geschreven worden met Uw reacties.

L. tho N.